

Natalia Siergiejwna Diemkowa (1.02.1932–24.03.2018)

W porannej poczcie elektronicznej z 24 marca 2018 r. otrzymałam cztery listy, dwa z Petersburga, jeden z Nowosybirsk i jeden z Aradu (Izrael) z tematem „smutna informacja”. Wszyscy korespondenci z zalem donosili, że „dzisiaj o godzinie 4.00 czasu moskiewskiego zmarła Natalia Siergiejwna Diemkowa”. Kim była osoba, której śmierć wywołała takie poruszenie, kim była dla nich i dla mnie?

Natalia Diemkowa (z d. Sarafanowa) urodziła się 1 lutego 1932 r. w Leningradzie i tu w r. 1955 ukończyła studia na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Leningradzkiego, a następnie studia doktoranckie pod kierunkiem Igora Jeriomina (1904–1963), przygotowując rozprawę na temat dziejów tekstologicznych *Żywota protopopa Awwakuma*. W latach 1958–1964 pracowała w Sekcji Literatury Staroruskiej Instytutu Literatury Rosyjskiej Akademii Nauk, kierowanej wówczas przez Dymitra Lichaczowa (1906–1999). Po śmierci Jeriomina w 1963 r. jako jego najzdolniejsza uczennica objęła zajęcia z literatury staroruskiej i wykreowała na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Leningradzkiego prawdziwą „modę” na badania w tym zakresie. Poznałam Ją w 1965 r., dołączając – jako jedyna cudzoziemka – do grona leningradzkich „starożytników”.

Rosyjscy uczestnicy seminarium staroruskiego jeździli z Nią latem na praktyki archeograficzne do miejscowości, gdzie trzy wieki temu schronili się przed prześladowaniami władz świeckich i cerkiewnych tzw. raskolnicy. Zadaniem ekspedycji było wyszukiwanie i inwentaryzowanie, a także – za zgodą właścicieli – pozyskiwanie pieczołowicie chronionych przez staroobrzędowców rękopisów i starodruków sprzed cerkiewnej reformy Nikona. Ja niestety nie mogłam brać w nich udziału, gdyż władze nie pozwalały cudzoziemcom zapuszczać się w odległe zakątki ZSRR. Natalia Siergiejwna postanowiła wynagrodzić mi tę stratę, zabierając mnie wraz z kilkoma innymi osobami na wyprawę do moskiewskich bibliotek. Żeby zminimalizować koszty, „zakwaterowała mnie” u swojej krewnej, która karmiła mnie obficie i zdecydowanie odmówiła jakiegokolwiek gratyfikacji. W taki oto sposób po raz pierwszy trafiłam do moskiewskich archiwów, które w latach następnych wielokrotnie odwiedzałam, przygotowując swoją pracę doktorską i habilitacyjną. Rekomendacja Natalii Diemkowej otwierała mi drzwi do każdej niemal kolekcji. A kiedy nie udawało się czegoś na czas doczytać i przepisać (wtedy jeszcze nie było przecież możliwości sporządzania cyfrowych kopii), mogłam liczyć na pomoc jej samej lub kogoś z jej seminarzystów, którzy właśnie pracowali w archiwum (stosowne wypiski przysyłało mi pocztą).

Podstawowym obszarem zainteresowań badawczych Natalii Diemkowej była twórczość staroobrzędowców, głównie protopopa Awwakuma, któremu poświęciła

swoją rozprawę doktorską¹ oraz wiele studiów i artykułów. Zwieńczeniem Jej pracy nad *Żywotem Awwakuma* jest jego naukowa edycja w renomowanej serii „Literatury Pamiatniki”, nad którą pracowała (wspólnie ze swoją uczennicą L. Titową z Nowosybirską) do ostatnich chwil życia².

Drugi nurt badawczy Profesor Diemkowej to studia nad poetyką najstarszych zabytków piśmiennictwa staroruskiego (*Słowa o Zakonie i Łasce* metropolity Hilariona, *Słowa o wyprawie Igora*³). Pasjonowały Ją także zagadnienia ewolucji form gatunkowych średniowiecznych opowieści (tu szczególnie wartościowe są Jej reinterpretacje *Opowieści o Piotrze i Fiewronii* i *Opowieści o Twerskim klasztorze męskim*) oraz tzw. demokratyczna proza XVII – pocz. XVIII w. Jako wytrawna zbieraczka, badaczka i edytorka wprowadziła do obiegu naukowego wiele dotąd nieznanych zabytków piśmiennictwa staroruskiego⁴.

Z Jej seminarium magisterskiego wyszła cała plejada wybitnych uczonych, pracujących dzisiaj w uniwersytetach i instytutach naukowych całej Rosji (w Petersburgu, Moskwie, Nowosybirsku, Syktywkarze, Pskowie), a także poza jej granicami (np. w Polsce czy Japonii). Natalia Siergiejewna dbała bowiem, aby każdy seminarzysta otrzymał do realizacji temat odpowiadający jego zainteresowaniom i możliwościom, a kiedy praca przybierała oczekiwany przez nią kształt i poziom, usilnie i skutecznie zachęcała do udziału w studenckich konferencjach naukowych, a także do uczestnictwa w posiedzeniach naukowych Sekcji Literatury Staroruskiej Instytutu Literatury Rosyjskiej, do przysłuchiwania się naukowym sporom i dyskusjom. Wystąpienie przed gremium uczonych, którym z ujmującą prostotą i elegancją przewodniczył Dymitr Lichaczow, było często trampoliną do naukowej kariery.

Poświęcając wiele czasu swoim studentom (a później doktorantom), Natalia Siergiejewna swoją pracę doktorską obroniła dopiero w roku 1969, a habilitację później ode mnie i wielu innych wypromowanych przez nią magistrów, czyli w roku 1997. Miałam przyjemność recenzowania autoreferatu jej rozprawy. Na egzemplarzu monografii, która była podstawą przewodu, napisała: *Милой Элизе – милой моему сердцу*

¹ Н.С. Демкова, *Житие протопопа Авакума (творческая история произведения)*, Ленинград 1974, eadem, *Сочинения Авакума и публицистическая литература раннего старообрядчества. Материалы и исследования*, Санкт-Петербург 1998. Miała też duży udział w przygotowaniu faksymile słynnego Kodeksu Pustozierskiego, zawierającego autografy Awwakuma i jego ojca duchowego Epifaniasza.

² *Житие протопопа Авакума*, podgot. Н.С. Демкова, Л.В. Титова, Санкт-Петербург (w druku).

³ Por. charakterystykę tych prac w: E. Małek, *Poetyka „Słowa o wyprawie Igora” w świetle najnowszych badań*, „Slavia Orientalis” 1987, nr 3–4, s. 303–311.

⁴ Bibliografię Jej publikacji z lat 1958–2004 zob. [w:] *О древней и новой русской литературе. Сборник статей в честь профессора Натальи Сергеевны Демковой*, Санкт-Петербург 2005, s. 312–324.

– книга, которую она (Вы) так долго ждала... Всегда Ваши Н.С. Демкова.
С любовью.

Ale wspominając Natalię Siergiejewną, muszę dodać, że w mojej pamięci pozostanie nie tylko jako Uczona i pedagog najwyższej klasy, ale również jako wspaniała matka, która przeżyła śmierć swojego dziecka. Wiadomością o tragicznej śmierci szesnastoletniej Alonki dzieliła się ze mną najpierw telefonicznie, a potem wielokrotnie przy spotkaniach w Petersburgu i w Polsce. Kiedy ból po utracie nieco się zmniejszył, Natalia Siergiejewna wraz z mężem postanowiła podarować macierzyńską miłość dziewczynce z sierocińca. A ponieważ – jak się okazało – dziewczynka miała młodszego braciszka, czułe serce Natalii Siergiejewny otworzyło się i na chłopca. Wychowali więc i otoczyli miłością dwoje porzuconych przez biologicznych rodziców maluchów.

Ostatni raz widziałam ją w październiku 2017 r. Kiedy opowiedziałam Jej o swojej ubiegłorocznej pielgrzymce do Ziemi Świętej, wyznała mi, że kilka lat temu w Bazylice Grobu Pańskiego, zobaczywszy z bliska ikonę, przedstawiającą Matkę Boską Bolesną, poczuła, że swój ból po stracie Alonki może powierzyć Matce Najświętszej, bo Ona ten ból rozumie najlepiej. Po powrocie z Jerozolimy do Petersburga ochrzciła się.

Nabożeństwo pogrzebowe za Jej duszę zostanie odprawione 28 marca 2018 r. w soborze św. Włodzimierza, skąd trumna z Jej ciałem zostanie przewieziona na jeden z najpiękniejszych cmentarzy Petersburga – Bogosłowskoje kładbiszczce, nekropol wybitnych petersburżan.

Eliza Małek

Warszawa, 24 marca 2018 r.